

Műhely

Pápai járás településeinek rangsor-vizsgálata az általuk nyújtott társadalmi és gazdasági szolgáltatások alapján

Bevezetés

A települések lakóik számára szükségleteik kielégítésére különféle szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek vizsgálata az 1980-as évekig kimerült a háztartások számára kínált, majd később a termelői szolgáltatások kutatásával. A szolgáltatás a lakosság szükségleteit kielégítő, de új terméket létre nem hozó gazdasági tevékenység (RAFFAY Z. 1996).

Jelen tanulmány célja egy középváros központú, aprófalvas közigazgatási egység, a Pápai járást alkotó 48 település – központja nélkül – által nyújtott társadalmi és gazdasági szolgáltatásainak mennyiségi és minőségi jellemzőinek vizsgálata, valamint ez alapján a helységek rangsorolása. A választás azért esett erre a járásra, mert:

Aprófalvas járás, amelynek nem nagyváros, hanem az elfogadott magyar nevezéktan szerint (KÖSZEGFALVI GY. – TÓTH J. 2002) – 25 és 50 ezer lakosság-szám közötti – középváros a központja.

A Pápai járás a hazánk két gazdaságilag legfejlettebb vidéki NUTS 2-es szintű területi egysége – a Középdunántúli és a Nyugat-dunántúli régió – határterületén helyezkedik el, melynek központja Pápa.

Ezek alapján a Pápai járás ötvözi az aprófalvas térségek, illetve a fejlettebb területek közötti belső perifériális térségek csaknem minden jellemzőjét.

A vizsgálat két hipotézise, hogy a települések társadalmi és gazdasági szolgáltatásokkal történő ellátottsága függ:

a települések méretétől, a lakosság számától és

a Pápától való távolságától.

Az előfeltevések természetesen nem csak erre a járásra alkalmazhatók, de a kutatás nem csak arra volt kíváncsi, hogy ezek teljesülnek-e, hanem arra, hogy miként.

A kutatás módszertana

A kutatáshoz szükséges adatokat két forrásból szereztem. Egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatbázisából gyűjtöttem ki a társadalmi és gazdasági szolgáltatásokat, másrészt ezeket az információkat a 48 településen folytatott terepbejárással pontosítottam, így tettem szert olyan másodlagos információkra, amelyek a statisztikai adatokat pontosítja, árnyalja. Ilyen például az adott szolgáltatás pontos településen belüli helyének a meghatározása, amely sokszor magyarázatot adott arra, hogy az adott település-méretre nem jellemző szolgáltatás miért életképes ott (pl. azért, mert főút mellett helyezkedik el, így nem vagy nem elsősorban a helybeliek veszik igénybe).

Az adatgyűjtés eredménye meghatározza az elemzés, a tanulmány felépítését. Először a társadalmi és gazdasági szolgáltatások kialakulását és működését elősegítő főbb közlekedés- és társadalomföldrajzi jellemzőket, infrastrukturális alapokat ismertetem, majd ezt követően a szolgáltatástípusokat teszem elemzés tárgyává. Utóbbiak esetén a széles körben ismert, Louis Guttman (1916-1987) egyesült államokbeli szociológus által kialakított skálát alkalmaztam, amely lehetővé tette a Pápai járás településeinek szolgáltatások szerinti rangsorolását. A skála természetesen nem tartalmazza a járásszékhely adatait, hiszen az egyrészt torzítaná az adatsor mintázatát, másrészt ebben az esetben nem is szükséges, hiszen elsősorban a járás többi településének az ellátottságát kívántam bemutatni.

A Pápai járás főbb közlekedés- és társadalomföldrajzi jellemzői

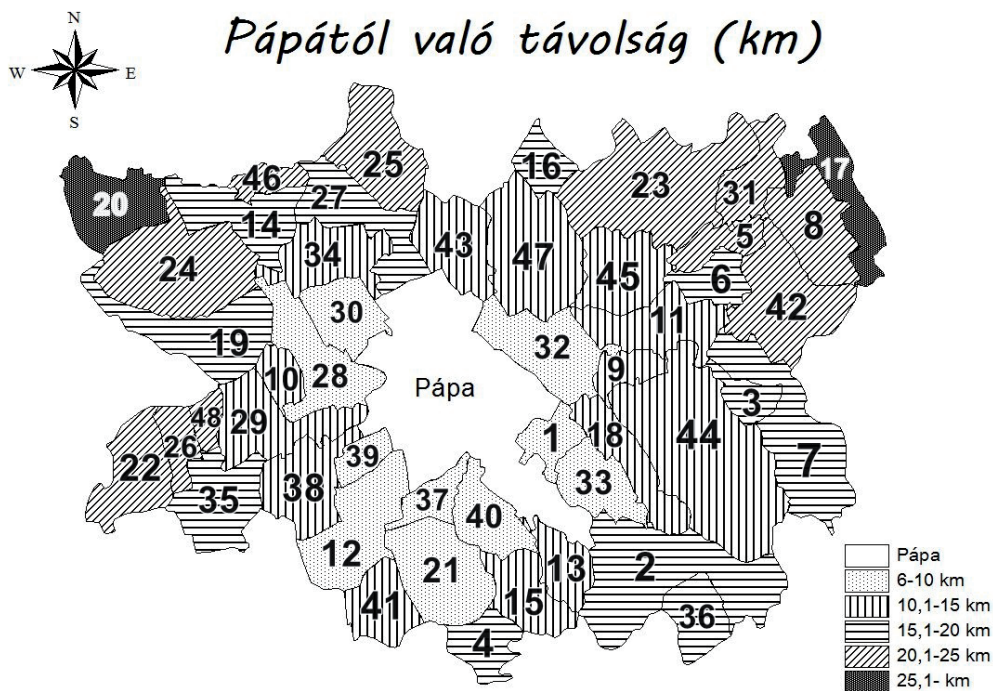
Elhelyezkedése

A Pápai járás a Közép-dunántúli régió belülről Veszprém megye északi részén található, amely a megyén belül alapvetően városhiányos térség. Érintkezik Győr-Moson-Sopron és Vas megyével. Pápa a járásban központi helyet foglal el, ugyanakkor Győr, Veszprém és Sárvár közel azonos távolságra található, amelyek vonzást gyakorolnak mind Pápa mind a községek lakosságára.

2.2. Településföldrajzi jellemzői

A Pápai járás területe 1022,09 km², népessége 58 057 fő (2015. január 1.), népsűrűsége 58 fő/km². 49 településből áll: 48 községet (26867 fő) és 1 várost (31190 fő) foglal magába, mely a járás központja. A 48 község a közúton mért távolságot tekintve övezeteket alkotva veszik körbe a járásszékhelyt (1. ábra)(1.táblázat).

1. ábra: A községek Pápától mért távolsága közúton

Forrás: saját szerk.

1. táblázat: 1. ábra jelmagyarázata

1. Adásztevel	13. Döbrönte	25. Malomsok	37. Nóráp
2. Bakonyjákó	14. Egyházaskesző	26. Marcalgeryelyi	38. Nyárád
3. Bakonykoppány	15. Ganna	27. Marcaltó	39. Pápadereske
4. Bakonypölöske	16. Gecse	28. Mezőlak	40. Pápakovácsi
5. Bakonyság	17. Gic	29. Mihályháza	41. Pápasalamon
6. Bakonyszentiván	18. Homokbödöge	30. Nagyacsád	42. Pápateszér
7. Bakonyszücs	19. Kemeneshőgyész	31. Nagydém	43. Takácsi
8. Bakonytamási	20. Kemenesszentpéter	32. Nagygyimót	44. Ugod
9. Béb	21. Kup	33. Nagytevel	45. Vanyola
10. Békás	22. Külsővat	34. Nemesgörzsöny	46. Várkesző
11. Csót	23. Lovászpataona	35. Nemesszalók	47. Vaszar
12. Dáka	24. Magyargencs	36. Németbánya	48. Vinár

Forrás: saját szerk.

A járáson áthalad a Szombathely – Győr vasútvonal, valamint a Győr – Veszprém 83-as főút, a Sárvár – Pápa 834-es, illetve a Pápa – Veszprémvarsány 832-es út.

A pápai járás községeinek társadalomföldrajzi és infrastrukturális jellemzői

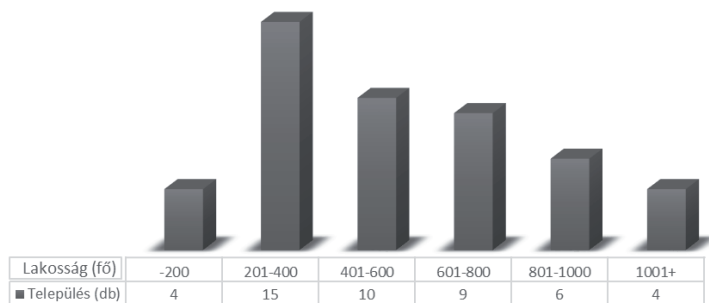
3.1. Demográfia

A Pápai járás központja Pápa, melynek népessége a 2015. január elsejei KSH statisztikai adatok alapján 31190 fő, így Veszprém megye második legnépesebb városa. Lakossága azonban folyamatosan csökken, 2000-ben 33751 fő, 2005-ben 33008 fő, 2010-ben pedig 32473 fő volt,

mely a természetes fogyás és a negatív vándorlási egyenleg következménye.

A járás 48 községéből 22 db aprófalú, azaz 500 fő alatti, 22 db 501-1000 fős és mindössze 4 db rendelkezik 1001-2000 fős népességgel (3. ábra). Legkisebb a lakosság száma a Bakonyságnak (44 fő), Németbányának (94 fő), a legnagyobb pedig Lovászpataonának (1133 fő), Pápateszérnek (1168 fő), Ugodnak (1389 fő) és Vaszarnak (1475 fő), melyek lakossága folyamatosan csökken. A 2014. évi adatok alapján csak néhol (16 db) látható természetes szaporodás, illetve az el- és odavándorlások száma 3 faluban (Békás, Magyargencs, Vinár) kiegyenlített, 16-ban pedig pozitív a vándorlási egyenleg (<http://www.ksh.hu/>).

2. ábra: A Pápai járás községei népességszám- kategóriaként

Forrás: KSH alapján saját szerk.

3.2. Közműellátás

A közüzemi ivóvízvezeték- hálózatba bekapcsolt lakások aránya a 48 településből 37-ben 100%-os, 8-ban 90% feletti, illetve a legalacsonyabb bekötöttség a következő falvakban: Vanyola 89,5%, Várkesző 78,2 % és Marcaltó 78,1 %.

A közcsonna-hálózatba bekapcsolt lakások az előző ellentétét mutatja. A lakásállomány maximális bekötöttsége csupán 10 községről írható le, 11-ben 90% feletti, 22-ben pedig 0%, melynek oka valószínűsíthetően a hálózatba való csatlakozás önköltsége.

A lakosság villamos energia fogyasztóinak aránya csupán két faluban, Bakonyságban és Németbányán 100%, mely települések a legkisebb lakosságszámmal rendelkeznek. Gázfogyasztók aránya esetén is Bakonyság emelkedik ki 79,5 %-kal. A szolgáltatásokat illetően a további eloszlások alapján a villamos energiafogyasztók, legfőképp a gázfogyasztók aránya alacsony.

A közműszolgáltatások százalékos arányait összeadva legmagasabb értékekkel Ugod, Csót, Vaszar, Nyárad és Mezölak, a legalacsonyabbakkal pedig Nagydém, Gic, Bakonyszentiván, Németbánya és Gecse rendelkezik. Az előbbi Pápától 10-15km-re, az utóbbi pedig 16,6-27,5 km-re található (<http://www.ksh.hu/>).

A Pápai járás községeinek szolgáltató (tercier) szektora

A szolgáltató (tercier) szektor napjaink vezető ágazata: a világ összes GDP-jének kb. 61%-át állítja elő, a foglalkoztatottak kb. 1/3-a ebben a szektorban dolgozik. Jelentőségét többféleképpen lehet érzékeltetni, például: a nemzetgazdasághoz való hozzájárulása, a foglalkoztatottjaik számával és a többi ágazathoz viszonyított arányával, a települések szolgáltatás-típusok szerinti rangsorba állításával. Jelen tanulmány az utóbbi bemutatására vállalkozott.

A KSH adatbázisból, illetve a falvak bejárása során összegyűjtött adatokat Excel táblázatba úgy rendezem, hogy a sorokat és az oszlopokat sorrendbe állítom az „összesen” értékeik alapján. A táblázat a leggyakoribb szolgáltatás és a legtöbb szolgáltatással rendelkező településsel indul, tovább haladva pedig egyre csökken a szolgáltatások száma és a települések szolgáltatásokkal való ellátottsága. Az Excel táblázatból így állt elő a

Guttman-skála. A rangsor lépcsőzetes vonal be rajzolásával válik láthatóvá, melyet a nullánál nagyobb számok sorának végződésénél és a nullák sorának kezdődésénél húzok be. A lépcső feletti nullák tényleges lehetőségeket, telepítő tényezők meglétére utalnak, az alatti pozitív számok pedig olyan szolgáltatásokat jelölnek, amelyek nagy valószínűséggel el fognak tűnni, esetleg gazdaságtalanul működnek, ugyanakkor meglétük indokolt is lehet. A szolgáltatásokat és a Guttman-skálát ábrázoló táblázatokat a települések nagy száma és terjedelmi korlátok miatt nem tudom a tanulmányon belül közölni.

4.1. Társadalmi szolgáltatások

A társadalmi szolgáltatások feladata a lakosság életmódjának biztosítása (oktatás, kultúra, egészségügy), illetve annak megszervezése.

Az önkormányzatok kötelező feladata óvodai feladat-ellátási helyet biztosítani vagy önállóan helyben, vagy más településsel együttműködve. A 48 vizsgált faluból 34-ben található, amelyek férőhelyeinek száma 15-75 db között alakul. A legmagasabb számú férőhellyel a legnépesebb falvak (Vaszar (1475 fő), Ugod (1389 fő) – 75 férőhely, Pápateszér (1168 fő), Lovászpata (1133 fő), Csót (987 fő) és Mezölak (983 fő) – 50 férőhely – rendelkeznek. Ahol nincs óvoda az mind aprófalú, kivéve Malomsok (513 fő), ami alig haladja meg az 500 főt. Általános iskola 15 községben működik, közülük egy aprófalú (Magyargencs). A falvak bejárása során több ingatlanon volt feltüntetve, hogy „általános iskola” a későbbiekben azonban kiderült, hogy azok már nem működnek, megszűntek, a kihasználatlan épületek azonban külsőleg jó állapotban vannak.

Az egészségügyi szolgáltatásba tartozik az orvosi rendelés (házi-, és fogorvos), a gyógyszer-tár és az idősok otthona. Az utóbbi csak egy községben, Külsővaton működik. Kórház, járóbeteg-szakrendelés, valamint ügyelet csak Pápan látja el a lakosságot. Orvosi rendelés mindenhol található, gyógyszer-tár 9, fogorvos (5 db), állatorvos (3 db) településen tud igénybe venni a lakosság. A megrajzolt Guttman- skála alapján az állatorvosi ellátás indokoltnak tekinthető annak ellenére, hogy az a lépcső alatt van, mivel Vaszaron működik az AGROFRIZ Kft., mely tejhasznú szarvasmarha tenyésztéssel foglalkozik, illetve Csóton szintén üzemel tehenészet. Gyógyszer-tár szintén

a vonal alatt, Homokbödögén és Magyargencsen található, melyek a környező települések lakosságát látják el. Ugyanakkor a lépcső felett lévő nulla, Marcaltó községben, ahol a gyógyszertár lehetőség lehet, hiszen az azt körülvevő falvakban sincs. Szolgáltatások hiánya esetén a társadalom szükségleteit valamely környező település, de leginkább a járás központja, Pápa látja el.

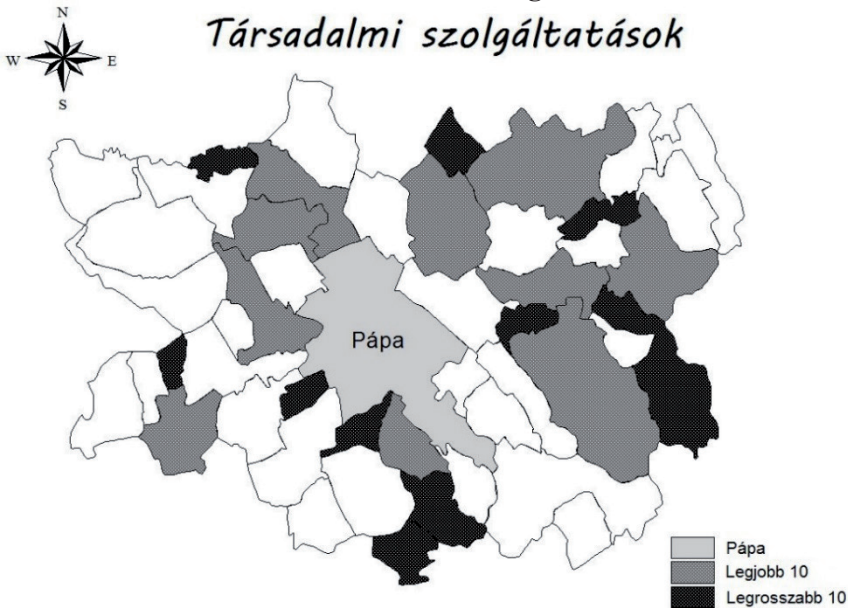
Kulturális tevékenységre alkalmas helység a művelődési/falu/községháza, melyben könyvtár is található. Postahivatal (fix posta) 25 községben található, ahol nincs, ott pedig mobilposta látja el

a postai feladatokat, mely 600 fő alatti népességgel rendelkező településeknek nyújt szolgáltatást. A lépcső alatt, Malomsokon található posta, mely működése megalapozott ugyanis megyehatáron található, illetve Pápától való távolsága 21,3km.

Az első három település (Lovászpata, Vaszar, Ugod) kiemelkedik népességszámát és területét tekintve is. Ugyanakkor megemlíthető az, hogy Pápától nyugatra helyezkednek el.

Az utolsó három pedig népességszámát tekintve aprófaluk, Pápától való távolságuk nagy (3. ábra).

3. ábra: Guttman- skála alapján a legjobb 10 és legrosszabb 10 értékkel rendelkező községek

Forrás: saját szerk.

4.2. Gazdasági szolgáltatások

A gazdasági szolgáltatás önálló, üzletszerűen rendszeresen, profit elérése érdekében végzett szolgáltatás. Ebben a szolgáltatási típusban a következő mutatókat vizsgáltam: kereskedelem (élelmiszerbolt, italtolt, vegyesbolt, takarmánybolt a legjellemzőbb, piac csupán két helyen működik (Csót, Nagygyimóti)), pénzügy, vendéglá-

tás és szakemberek (autószerelv, villanszerelő, kőműves) megléte.

A mutatók elemzése alapján leírható, hogy a szolgáltatások (szakemberek, szolgáltatást nyújtó vállalkozások), kereskedelmi egységek, boltok száma összefüggésben áll a lakosság számával, csökkenésével a szolgáltatások száma is csökken. Élelmiszerbolt 4 községben (Ganna, Németbá-

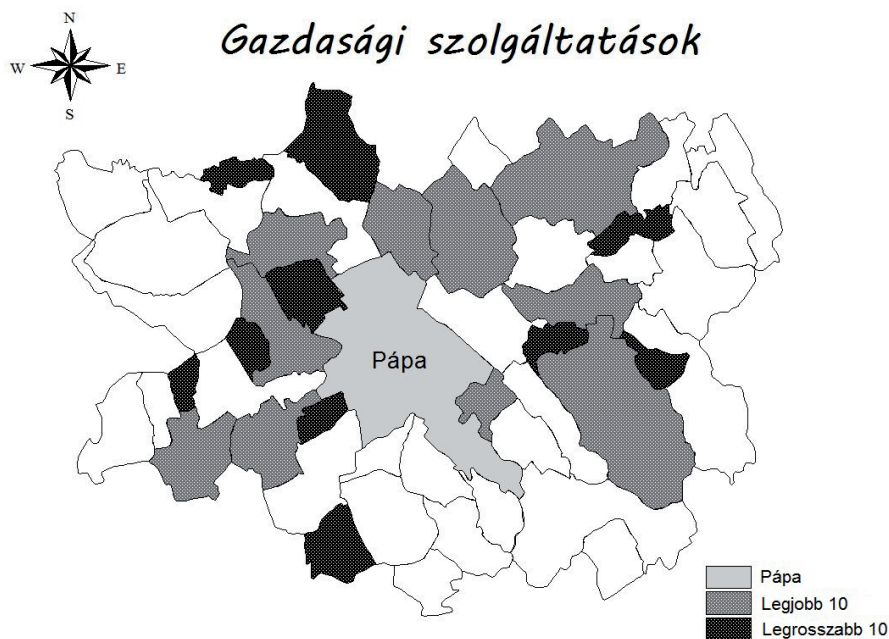
nya, Nagyacsád, Pápasalamon) nem található, ezeket a környező települések és/vagy Pápa látja el. A személyes szolgáltatások közé a háztartások tevékenységéhez kapcsolódó ágazatokat soroljuk pl. fodrász, kozmetika, melyből mindkettő csupán 3 településen (Bakonyjákó, Egyházaskesző, Nemesgörzsöny), a többiben pedig csak fodrászat érhető el. Étterem/vendéglőt 16, fagyizót/cukrászdát 3 községben működtetnek, melyek a főútvonal mentén helyezkednek el. Pénzügyi szolgáltatásba tartozó indikátor az ATM és a takarékszövetkezet, mely 5 faluban (Bakonyjákó, Csót, Ugod, Lovászpata, Nemesszalók) nyújt szolgáltatást a pápai járás népesebb települései számára. Autószerelv szintén 5 községben (Pápateszér (2), Adásztevel, Bakonytamási, Nagygyimót, Vaszar) az utóbbit kivéve mindegyik a 832-es főút mentén található.

A Guttman- skála elemzése alapján elmondható, hogy a lépcső alatt számtalan pozitív szám található, melyek az értelmezés szerint megszűnhetnek, azonban a Pápától való távolság és/vagy a lakosságszám miatt működésük indokolt. Ugyan-

akkor a lépcső feletti nullák lehetőségeket nyújthatnak, viszont azon szolgáltatások megoldhatóak, és esetlegesen gazdaságosabbak a szomszédos települések együttműködésével (gázpalack csere, autószerelv, fodrászat, kozmetika). Ezen kívül a lépcső alatti pozitív számok jelenléte, melyek az élelmiszerboltok megszűnésének veszélyére utalnak, meglétüket azonban az alacsony népességszám ellenére a központtól való távolság indokolja. Illetve a Pápasalamoni takarmánybolt is alatta található, azonban szükséges az ott lévő állattenyésztő telep ellátása miatt.

Legnagyobb értéket kapó községek Nemeszalók (888 fő), Vaszar (1457 fő) és Ugod (1389 fő), melyek lakosságszáma magas, a járásközponttól való távolságuk kicsi. A legkevesebbet pedig Bakonyjákó (44 fő), Várkesző (149 fő), Vinár (233 fő) és Pápasalamon (357 fő), ezek népessége azonban nem haladja meg az 500 főt, tehát aprófalvak, Pápától való távolságuk nagy (4. ábra). Az első és utolsó települések között a gazdasági szolgáltatások esetén hatalmas ellátottságbeli differenciálódások vannak.

4. ábra: Guttman- skála alapján a legjobb 10 és legrosszabb 10 értékkel rendelkező községek

Forrás: saját szerk.

Összegzés

A lakosság számára nyújtott szolgáltatások mennyisége és minősége napjainkban fontos befolyásoló tényezőt jelent egy település esetén, hiszen azok hiánya elnéptelenedéssel, gazdasági aktivitás csökkenésével járhat.

A vizsgálat célja egy elnéptelenedő rurális térség, a Pápai járást alkotó 48 község által nyújtott társadalmi és gazdasági szolgáltatásainak vizsgálata és bemutatása volt. A tanulmány a következő hipotézisekre épült: a szolgáltatások számát befolyásolja a települések mérete, a lakosságszáma és a Pápától való távolsága.

A vizsgálathoz szükséges adatokat a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából és a községek bejárása során gyűjtöttem. Elsőként a Pápai járás főbb közlekedés és társadalom-földrajzi, infrastrukturális jellemzőit mutattam be. A továbbiakban a társadalmi- és gazdasági szolgáltatásokat elemeztem, rangsoroltam a Guttman- skála segítségével.

A társadalmi és gazdasági szolgáltatások külön-külön összesített értékei alapján az első 10 községet tekintve megfigyelhető az, hogy méretük és népességszámuk nagy, ezzel ellentétben az utolsó tízé kicsi. Az előbbi főleg a Pápától keletre, az utóbbi a nyugatra levőkre jellemző. A járásközpontot körülvevő falvak nagyrészt magas értékekkel rendelkeznek.

Mindkét esetben kiemelkedőek a következő települések: Vaszar, Lovászpátona, Nemesszalók, Ugod, Csót, Mezölak, Nemesgörzsöny, melyek lakossága magas és Pápához viszonylag közel helyezkednek el. Ellenben a legalacsonyabbaké – Pápadereske, Béb, Bakonyság, Vinár, Várkesző – központtól való távolsága nagy, népességük alacsony, aprófalvak.

A Pápai járás falvainak vizsgálata során beigazolódt az a feltételezésem, miszerint a szolgáltatások mennyiségére hatással van a település

népességszáma és területe, mivel bármely jellemző csökkenésével a szolgáltatások száma is csökken. Azon hipotézisem azonban, hogy a Pápától való távolság befolyásolja a szolgáltatások számát nem igaz, hiszen a járás bármely pontján fekvő település egyaránt rendelkezhet jó és rossz értékekkel. Ugyanakkor elmondható, hogy a járáson áthaladó főutak nem vagy csak csekély mértékben javítanak a községek társadalmi - gazdasági helyzetein.

BALASSA HENRIETTA

Irodalom

Raffay Z. (1996): A szolgáltatások osztályozása és szerepük a regionális fejlődésben. *Tér és Társadalom*, 2-3 sz. pp. 167-178.

Köszagfalvi Gy. – Tóth J. (2002): Általános településföldrajz. In: Tóth J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, pp. 421-484.

Internetes források

<http://www.ksh.hu> (a letöltés dátuma: 2016. 08. 13.)

www.papa.hu (a legutóbbi megtekintés dátuma: 2016. 09. 03.)

Községek hivatalos honlapjai

Balassa Henrietta II. évfolyamos geográfus MSc hallgató, Nyugat-magyarországi Egyetem, Természettudományi Kar, Szombathely